

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10.11.2023

Kabul Tarihi: 14.12.2023

Yayın Tarihi: 25.12.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(2): 209-224

Research Article

Received Date: 10.11.2023

Accepted Date: 14.12.2023

Published Date: 25.12.2023

DOI Number: 10.59902/yazit.1389310

SOSYALİST REALİZM ÇERÇEVESİNDE MİR CELAL PAŞAYEV'İN *BİR GENCİN MANİFESTOSU* BAŞLIKLI ESERİ

Mir Jalal Pashayev's Work Titled *A Manifest of a Young Man* within the Framework of Social Realism

Gözde GÜNGÖR*

ÖZ

1917 devrimi sonrası kurulan Sovyetler Birlięi'nde Komünist Partisi, ideoloji temelli bir Sovyet kùltürü ve toplumu yaratmak için topyekün bir yapılanma sürecini başlatır. Bu yeniden yapılanma döneminde edebiyat da ideoloji ekseninde dizayn edilmeye çalışılır. 1920'li yıllar edebiyatı metodolojik tartışmalar ve teorik arayışlarla geçer. Nispeten çok sesliliğin hüküm sürdüğü bu dönem Stalin'in iktidarından sonra değişir. 1920'lerin sonlarında dillendirilmeye başlanan parti çıkarlarına hizmet edecek bir sanat metodu oluşturma projesi 1934'te gerçekleştirilen Sovyet Yazarlar Birlięi Kurultayı'nda "sosyalist realizm" adıyla resmen ilan edilir. Marksist ideolojiyle kökensel bir bağı olan ancak kuralları, yaklaşım biçimi ve beslen-dięi kaynaklar itibarıyla ondan farklılaşan sosyalist realizm Sovyetler Birlięi'ni oluşturan tüm halkların edebiyatlarında zorunlu sanat metodu hâline getirilmiştir. Sosyalist realizm birliğin bir mensubu olan Azerbaycan Türklerinin edebiyatında da bağımsızlık dönemine kadar "resmi" sanat metodu olarak uygulanmıştır. Manipüle edilmiş realizm veya bir tür yeni romantizm olarak da tanımlanabilecek olan bu akım Azerbaycan edebiyatındaki en başarılı uygulayıcılarından biri Mir Celal Paşayev'dir. Onun özellikle roman türünde kaleme aldığı eserlerinde bu resmi sanat metodu baskın bir şekilde varlığını hissettirir. Bu çalışmada Mir Celal Paşayev'in *Bir Gencin Manifestosu* adlı eseri sosyalist realizm kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde sosyalist realizm sanat metodunun ortaya çıkış süreci, kökeni ve Marksist estetikle benzerliği ve farklılığı konularında bilgi verilmiş, ikinci bölümde 1920'li ve 1930'lu yıllar Sovyet Dönemi Azerbaycan Edebiyatı'nın mahiyetine ilişkin kısa bir bilginin ardından *Bir Gencin Manifestosu* adlı eser sosyalist realizm metodunu oluşturan ilkeler bağlamında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise eserin sanat metoduna uygunluğu ve bu metodun uygulanış biçimi devirle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mir Celal Paşayev, *Bir Gencin Manifestosu*, Sovyet dönemi Azerbaycan Edebiyatı, sosyalist realizm, roman.

ABSTRACT

In the Soviet Union, which was established after the 1917 revolution, the Communist Party initiated a total restructuring process to create an ideology-based Soviet culture and society. During this restructuring period, literature was also tried to be designed around ideology. The literature of the 1920's was filled with methodological discussions and theoretical searches. This period, in which relatively polyphony prevailed, changed after Stalin's rule. The project of creating a writing method that would serve the interests of the party, which

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakùltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop-Türkiye. E-posta: gozdegor@mail.com. ORCID: 0000-0002-2634-6793.

began to be voiced in the late 1920's, was officially declared under the name "socialist realism" at the Soviet Writers' Union Congress held in 1934. Socialist realism has an original connection with Marxist ideology, but it differs from it in terms of its rules, approach and sources. It has become an obligatory writing method in the literature of all the peoples who formed the Soviet Union. Socialist realism was also applied as the 'official' artistic method in the literature of Azerbaijani Turks, who were members of the union, until the independence period. Socialist realism can also be described as manipulated realism or a type of new romanticism. One of the most successful practitioners of this movement in Azerbaijani literature is Mir Jalal Pashayev. This formal art method makes its presence felt predominantly in his works, especially those written in the novel genre. In this study, Mir Jalal Pashayev's work *A Manifest of a Young Man* was examined within the framework of socialist realism theory. In the introduction part of the study, information was given about the emergence process of the Socialist Realism art method, its origins and its similarity and difference with Marxist aesthetics, and in the second part, after a brief information about the nature of Soviet Azerbaijani literature of the 1920s and 1930s, the work called *A Manifest of a Young Man* constitutes the method of socialist realism. evaluated in the context of principles. In the conclusion, the suitability of the work to the artistic method and the way it applied this method are discussed in relation to the period.

Keywords: Mir Jalal Pashayev, *A Manifest of a Young Man*, Soviet Azerbaijani Literature, socialist realism, novel.

Giriş

Ekim 1917'de gerekleşen devrim sonrasında kurulan Sovyetler Birliği sosyalist ideoloji doğrultusunda mükemmelen bir toplum ve dünya düzeni oluşturmayı hedeflemektedir. Devrim sonrasında Komünist partisi liderleri ve sosyalist teorisyenler ideal Sovyet insanı ve kültürü yaratabilmek için toplum mühendisliğine soyunarak topyekn bir yeniden yapılandırma süreci başlattılar. Bu inşa döneminde toplumsal yapıyı oluşturan tüm bileşenler gibi edebiyat da yeniden dizayn edildi. Burjuva etkilerinden arındırılmış saf bir proleter kültürü yaratmayı hedefleyen Proletklt (Eagleton, 2002: 53) adlı kitle oğrt ile başlayan süreç Stalin döneminde amacının, niteliklerinin ve sınırlarının bizzat parti tarafından belirlendiği bir edebiyatın oluşumuyla tamamlandı ve tasarlanan yeni Sovyet toplumunun ve kültürünün edebiyatı, adına "sosyalist realizm" denilen sanat metodu üzerine temellen-dirildi.

Devrim sonrasında her ne kadar A. Bogdanov, V. Pletniev gibi isimlerin önderliğinde sadece işçi ve köylü sınıfına mensup olan şair ve yazarlara açık bir Sovyet edebiyatı yaratmayı hedefleyen radikal Proletklt oğrt ortaya çıkmışsa da onların bu teorileri Lenin tarafından benimsenmez. Kuşkusuz Lenin de edebiyatın taraf tutması gerektiği kanaatinde ve bu taraf da işçi sınıfının tarafı olmalıdır (Oktay, 1986: 85). Bununla birlikte oluşturılmaya çalışılan Sovyet kültürünün dar bir sınıf karakterine hapsedilmeyip aksine halkın bütünü tarafından benimsenmesi onun önceliğidir. Bu sebeple Lenin'in talebi zerine Aralık 1920'de Parti Merkez

Komitesi Proletkltrlerin eylemlerini eleştiren bir karar alır. Bir mektup biçimindeki bu karar metni partinin entelijansiyayı ikna yolunu benimsediğini açıkça göstermektedir (Zelinski, 1978: 52-53). Böylelikle Lenin liderliğindeki Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında özellikle de NEP (Yeni Ekonomik Düzen) dönemini kapsayan süre içinde edebiyatta çok seslilik devam eder ve Bolşevizmi benimsememiş olan yazarlar da bir süreliğine faaliyetlerini sürdürürler (Oktay, 1986: 71).

1928 tarihine gelindiğinde ise ilan edilen beş yıllık kalkınmanın ardından Bolşevik Partisi'nin sanatsal kültür üzerindeki bu sınırlı denetimi de değişmeye başlar. Beş yıllık plan yalnızca bir sanayileşme programı değildir; bütün sanatların devlet tarafından yeni toplum kurma kampanyasına çağrıldığı bir nevi kültür devrimidir. Plana göre Sovyet yazarının asli hedefi işçilerin bilinç düzeylerini arttırmak, olumlu ideallerle özdeşlik kurabilecekleri sosyal içerikli eserler yazarak onları sosyalist yapının inşası için 'savaşa' dhil etmektir (Figes, 2002: 540). Bu sebeple de Stalin liderliğindeki Merkez Komitesi'nin 1928'de almış olduğu karar doğrultusunda parti artık yazarların inşaat alanlarını ziyaret ederek eserlerini yazmalarını, sistemi öven romanlar üretilmelerini ve parti çıkarlarına hizmet etmelerini buyurur (Eagleton, 2002: 53). 3 Nisan 1932'de Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin "Edebiyat Teşkilatının Yeniden Kurulması zerine" başlıklı kararıyla Sovyetler Birliği'nde yaşayan tüm yazar grup ve teşkilatlarının faaliyetleri durdurulur ve Sovyet Yazarlar Birliği oluşturma çalışmalarına başlanır. Birliği oluşturma çalışmaları devam ederken bir taraftan da Sovyet resmi sanat metodunun belirlenmesi gereklidir. Bu maksatla Politbüro'da bir komisyon oluşturulur ve "sosyalist realizm" terimi ilk defa komisyonun tek edebiyatçı yesi Gronskey tarafından 23 Mayıs 1932 tarihli Literaturnaya Gazeta adlı yayında zikredilir. (Tagızade, 2006: 17). 17 Ağustos 1934'te toplanan Sovyet Yazarlar Birliği'nin I. Kurultayı'nda sosyalist realizm sanat metodu olarak resmen ilan edilir. M. Gorki'nin başkanlığındaki kurultayda yazara "devrimci gelişimi içerisinde gerçekliğin tarihsel-somit, hakiki bir çözümlemesini yapmak", "sosyalizm ruhu içerisindeki işçilerin eğitimi ve ideolojik dönüşümleri sorununa" zm bulma görevi verilir. Sovyet edebiyatı yanlı, parti eğitimi, iyimser ve kahramanca olmalı ve devrimci romantizmi aşılamalıdır (Eagleton, 2002: 54).

Stalin ve Gorki tarafından icat edilip (Figes, 2002: 541; Eagleton, 2002: 53) I. Yazarlar Birliği Kurultayı'nda ilan edilen sosyalist realizm Marksist felsefe ile kkense bir bağı olmakla birlikte edebiyata yaklaşımı ve beslendiği kaynakları bakımından ondan farklıdır. Akımın ortaya çıkış sürecini ve kökenini ele alan Leyla Tagızade (2006: 6); "Sosyalist realizmin felsefi kökeni Marksist felsefeye, politik kökeni Bolşevik hareketine, edebi ve estetik kökeni ise klasik Rus edebiyatına dayanır" der. Özellikle Stalin döneminde yazarların zorunlu olarak tbi oldukları bir sanat metodu haline gelen sosyalist realizmin temelleri XIX. yüzyılda, Rus edebiyat geleneğini sürdüren ama aynı zamanda aydınlanmacı ve ihtilalci söylem geliştiren erņiřevski ve Gorki ile atılmıştır (Eken, 2023: 524).

Rus popùlizminin yani Narodnik hareketinin önde gelenlerinden biri olan Nikolay Çernișevskiy kendi döneminin aydınları arasında radikal tavır değışikliğinin temsilcisi olarak görùlmüştür. Çernișevski'ye göre önemli olan anayasal monarşinin tesis edilmesi değil onda dokuzunun köle ve proleter olduğu toplumun yapısının değıştirilmesidir. Yazar bu bakış açısını 1862'te Çarlığın St. Petersburg'daki hapishanesinde kaleme aldığı *Șto Delat'?* (Ne Yapmalı?) adlı eserinin asil ve genç kahramanı olan Rahmetov aracılığıyla yansıtır. Kendi sınıfından yüz çevirip sıradan halk gibi basit ve sade bir yaşantıyı benimseyen Rahmetov bütün Rus devrimcilerinin rol modeli olmuştur. Eseri defalarca okuyan V.İ. Lenin Rusya'daki devrimci mücadeleyi anlattığı 1902 tarihli eserine, hayranı olduğu Çernișevski'nin onuruna *Șto Delat'?* (Ne Yapmalı?) adını verir (Faulkner, 2017: 48-49, 70).

Sosyalist realizmin temelini oluşturan bir diğer isim Maksim Gorki'dir. Gorki hem bu kuramın mucidi hem de 1906'da kaleme aldığı "Ana" adlı eserinin sosyalist realizmi temsil eden ilk eser olarak kabul edilmesi hasebiyle Sovyet edebiyatının atası olarak bilinir (Siniavski, 1967: 33). Sosyalist realizm kuramının önemli kriterlerinden olan devrimci romantizm ve olumlu tip kavramlarını o biçimlendirmiştir (Oktay, 1986: 105). Gorki'nin Sovyet edebiyatı tasarısı aslında XIX. yüzyıl edebiyatının gerçekçi geleneklerini Bolșevizmin devrimci romantizmiyle buluşturmak ve Sovyetler Birliği'ndeki günlük yaşam gerçekliğini devrimin destansı vaatleriyle birleştirmektir. Zira Rus edebiyat geleneğinin bir mensubu olan Gorki, edebiyatı Tolstoy'un belirlediği estetik prensiplere oturtmayı hedefler. Buna karşın J. Stalin'in sosyalist realizm doktrini yaklaşım açısından Gorki'den farklıdır. Josef Stalin sanatın günlük yaşam gerçekliğini olduğu gibi değil olması gerektiği gibi yansıtmasını savunur. 1934'te gerçekleşen Yazarlar Birliğinin kongresinde de bunu vurgular: "Sosyalist gerçeçilik, gerçeğin sadece ne olduğunu değil nereye doğru ilerlediğini de bilmek anlamına geliyor. Sosyalizme doğru, uluslararası proleteryanın zaferine doğru ilerliyor. Ve sosyalist gerçeçinin yarattığı sanat çalışması, sanatçının hayatta gördüğü ve çalışmasına yansıttığı ikilem çelişkisinin nereye gittiğini gösteren çalışmadır." (Figs, 2002: 541-542).

İște sosyalist realizm sanat metodunun Marksist felsefeyle ayrıştığı nokta burasıdır. Karl Marx ve Friedrich Engels'in ekonomik, toplumsal ve siyasi düşüncelerine göre geliştirilen Marksist felsefeye göre insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler, maddi yaşamlarını üretme biçimlerine bağlıdır. Üretici güçler ve bunların üretim güçleriyle ilişkisi Marksist terminolojiyle "altyapı"yı oluşturur. Bu altyapı diğer bir ifadeyle bu ekonomik temel Marksizmin ideoloji olarak adlandırdığı kùltür, ahlak, siyaset, sanat gibi kolektif bilincin biçimlerini yani "üstyapı" unsurlarını şekillendirir çünkü bir toplumdaki egemen söylem hâliyle egemen sınıfın düşünceleri doğrultusunda belirir. Bu bağlamda da üstyapıyı oluşturan unsurlar toplumdaki egemen sınıfın gücünü meşrulaştırmaya hizmet eder. Sanat da bir üstyapı unsuru veya ideolojinin ayrılmaz bir parçası olduğuna göre tabiatıyla toplumun ide-

olojisini yansıtacaktır (Eagleton, 2002: 19-20). Uygulama biçimi bizzat Stalin tarafından belirlenen sosyalist realizm ise tam bu aşamada kuramsal olarak Marksist felsefeden uzaklaşır. Sosyalist realizmin bir sanat metodu olarak nihai hedefi yukarıda verilen Stalin'in konuşmasından da anlaşıldığı üzere sanat aracılığıyla yani Marksist terminolojiye; üstyapı aracılığıyla altyapı dinamiklerini belirlemektir. Böylelikle sosyalist realizm Marksist felsefenin doğal bir süreç olarak öngördüğü ve deklare ettiği altyapının üstyapıyı belirlemesi doktrininin tam tersine bir üstyapı unsuru olan sanatın –özelde- edebiyatın altyapıyı şekillendirmesini ve hatta onun üzerinde tahakküm kurmak suretiyle şekillendirmesini hedeflemiştir. Şu hâlde bir başka ifadeyle belirtmek gerekirse Marksizm ekonomi temelli bir toplumsal yapılanma sürecinin izahı iken sosyalist realizm onun Sovyet toplumu için manipüle edilmiş bir formudur.

Parti liderlerinin öncülüğünde edebiyat eserlerinin politik açıdan değerlendirilmesinde ve buna bağlı olarak yazarların ve eserlerin kategorize edilmesinde kullanılan bir araç olan sosyalist realizmin Sovyet edebiyatında en etkili olduğu dönem Stalin'in başta olduğu 1935-1955 yılları arasındır (Tagızade, 2006: 7, 23).

Mir Celal Paşayev ve Bir Gencin Manifestosu

1920-1930 yılları arası Azerbaycan edebiyatında "geçiş" devri olarak kabul edilir. Bu dönemde oluşan yeni edebiyatın sanat yöntemini belirlemek için tartışmalar yapılır, edebiyat eserlerinin metodolojik ölçütleri oluşturulur ve nihayet sosyalist edebiyatın teorik zemini belirlenir. Edebiyat teorisyenleri Marksist üslup arayışlarına ve oluşan yeni edebiyatın kültürel devrim ve siyasal-ideolojik ilkelerle bağlantısının nasıl olacağı konusuna odaklanırlar (Rzayev, 2010: 55). Sosyalist realizmin resmi sanat metodu olarak ilan edilmesinin ardından 1930'lu yıllarda ise birliğe bağlı tüm muhtar cumhuriyetlerde olduğu gibi Azerbaycan edebiyatında da artık içeriği, eser kişileri, formu ve sanat metodunun parti tarafından belirlendiği bir edebiyat şekillenir. Sosyalist realizm dogmatik ve ideolojik karakterli bir sanat metodu olduğu için bu etkide gelişen 1930'lu yılların edebiyatında monoton bir üslupta ve tekdüze karakterlerle kaleme alınmış, mekanik, içeriği itibarıyla birbirine benzer edebî eserler dikkati çeker. Partinin üzerlerine yüklediği vazife doğrultusunda yazarlar toplumsal yaşantıyı mutlaka devrimci bir bakış açısıyla ve yine partinin izin verdiği ölçüde bir gerçeklik anlayışıyla ele alırlar. Edebî eserlerde Sovyet vatanına, insanına, partiye ve elbette Stalin'e sevgi, halk ve rejim düşmanlarına ise nefret hissi öne çıkarılır. C. Cabbarlı, A. Hakverdiyev, M. S. Ordubadi, M. C. Paşayev, E. Veliyev, S. Rehimov, S. Vurgun, N. Refibeyli, A. Faruq, M. Rahim, R. Rıza, İ. Mirze, H. Nezerli bu devrin öne çıkan isimleridir (Ehmedov, 2010: 107).

Köy edebiyatı konusu 1930'lu yıllarda teorik tartışmaların odağı hâline gelir. Bu edebiyatın hedefleri ve genel manada proleter edebiyat hareketi içindeki yeri tartışılır. Teorisyenler öncelikle köylünün yaşantısını betimleyen bu türdeki eserleri proletarya edebiyatına kıyasla ikinci sınıf bir edebiyat olarak değerlendirme

eğilimi gösterirler. Proletaryanın sınıf iddiaları açısından ele alınan bu tür nihayet proleter edebiyatın bir dalı olarak kabul edilir (Rzayev, 2010: 53). Edebiyatın bu devirdeki misyonu devrimci bir toplum yetiştirmektir. Bu sebeple de eserlerin kahramanları çetin yaşam koşullarına, sömürüye, çarizme, beylerin keyfi tutumlarına, haksızlığa hukuksuzluğa karşı çıkan, tüm insanlığın özgürlüğü ve müreffeh yaşamı için mücadeleye girişen işçi köylü sınıfına mensup sıradan insanlardır (Rzayev, 2010: 123). Bu eser kişilerinin bir diğer önemli özelliği ise sınıf bilincine sahip olmalarıdır. Türlü zorlu koşullara rağmen davalarına olan inançları tam, örgütlenme bilincine sahip ve bir şekilde parti programı ile tanışarak Bolşevik hareketine katılmış kişilerdir. Bu çalışmanın konusu olan Mir Celal Paşayev'in *Bir Gencin Manifestosu* adlı eseri de bu nitelikleri taşıyan eser kişilerinin etrafında kurgulanmıştır.

Mir Celal Paşayev Sovyet Dönemi Azerbaycan Edebiyatı'nda yazarlığının yanı sıra bir edebiyat teorisyeni olarak bilim adamı kimliği ile de tanınır¹. 26 Nisan 1908'de Erdebil'de doğan Paşayev öğrenimini Gence Pedagoji Teknikumunda tamamlar. 1930'da Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsüne kabul edilen yazar bir yıl sonra memleketine dönerek lisansüstü eğitimini Azerbaycan Devlet Bilimsel Araştırma Enstitüsünde sürdürür. Fuzuli'ye dair çalışmasıyla yüksek lisansını tamamlayan Mir Celal 1947'de "Azerbaycan'da Edebî Mektepler" başlıklı teziyle doktor ünvanını alır (Dadaşova, 2018: 290-291). Üç ciltten oluşan *Azerbaycan Edebiyat Tarihi* başta olmak üzere edebiyat tarihi ve teorisine ilişkin çok sayıda bilimsel çalışmanın yazarıdır.

Yazar kimliğiyle Mir Celal Paşayev edebiyat dünyasına 1928 yılında deneme ve kısa hikâye türünde kaleme aldığı eserleriyle adım atar. İlk eserleri *Genç İşçi*, *Maarif İşçisi*, *Edebiyat Cephesi*, *Hücum* dergilerinde yayınlanır. *Sağlam Yollarda* (1932), *Boy* (1935), *Bostan Öğrusu* (1937), *Gözün Aydın* (1939) adlı hikâye kitapları ile *Dirilen Adam* (1935), *Bir Gencin Manifestosu* (1939), *Açık Kitap* (1940), *Yaşlıtlarım* (1947), *Taze Şehir* (1952) başlıklı romanların yazarıdır (Ehmedov, 2010: 274-275).

Paşayev'in 1939'da kaleme aldığı *Bir Gencin Manifestosu* adlı romanı² onun edebî yaratımında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu roman Sovyet Devri Azerbaycan Edebiyatı tarihinde de bir manifesto olarak değerlendirilmiştir (Hebibbeyli, 2018: 6). Eserin kurmaca zamanı Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıllarıdır. Üç kişilik bir aile olan anne Suna ve yetim oğulları Merdan ile Bahar'ın birbirinden ayrı düşmeleri neticesinde ailenin dramatik bir biçimde dağılmasının hikâye edildiği eserde arka planda eser kişileri vasıtasıyla Müsavat Partisi yönetimindeki Azerbaycan'da iç karışıklıklar, başkent Gence ve civarındaki Bolşevik örgütlenmesi ve nihayetinde Kızıl Ordu'nun gerçekleştirdiği ihtilal ile Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin lağ-

¹ Mir Celal Paşayev'in bilimsel çalışmalarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. (Penah, 2014).

² Prof. Dr. Bedirhan Ehmedov (2010: 155) bu eseri roman değil *povest* (uzun hikâye) olarak değerlendirir.

vedilmesi süreci ideolojik bir bakışla ele alınır. Ülkedeki otorite boşluğu, Müsavat-
ıllar ile Bolşevikler arasındaki güç kavgası ve neticede ezilen halkın tasviri ile eser
Mihail şolohov'un *Tihiy Don (Durgun Don)* romanını akla getirir.

Sosyalist realizm kriterlerine sıkı sıkıya bağlı, köy nesri türünün bir rneği
olan bu eser sınıf çatışmasına temellendirilmiştir. Eserin başkişisi olan Merdan ve
ailesi ezilen köylü sınıfını; Hacı İbrahim Halil, eşi Karınca Hanım, oğlu Ağamecid
ise köylüleri sömüren, onlara zulmeden feodal sınıfı temsil eder. Romanda olaylar
iki farklı sınıfa mensup Bahar ile Ağamecid adlı çocukların dut ağacı yüzünden
kavgaya tutuşmasıyla başlar. Köyün zengininin oğlu Ağamecid, Eles Bey'in kuzu-
larını otlatan Bahar'a ağaca çıkıp dut yediği için sataşır. Ona göre yetim ve fakir
olan Bahar'ın buna hakkı yoktur. Böylelikle bu çatışma kurgusu ile yazar hem ese-
rini temellendirdiği sınıfsal hiyerarşiyi daha başlangıçta net bir şekilde ortaya ko-
yar hem de bu hiyerarşinin henüz çocukluk çağlarında şekillendiğinin vurgusunu
yapar. İki ocuk arasında başlayan kavgaya köyde şatafata düşkünlüğüyle tanın-
mış Hacı'nun eşi Karınca Hanım da dhil olur. Karınca Hanım oğluyla kavga ettiği
için önce çocuğu pataklar ve sonra paltosunu alarak kış gününde Bahar'ı çıplak bir
şekilde evine gönderir. Çocuğunun yarı çıplak eve döndüğünü gören Bahar'ın an-
nesi Suna oğlunun bu durumuna dayanamaz. Suna giysiyi almak için Karınca Ha-
nım'a yalvarmaya gittiyse de hakaret edilerek kovulur. Anne, büyük oğlu Merdan
akşam eve geldiğinde olanları ihtiyatlı bir biçimde anlattıktan sonra ondan Hacı
İbrahim'e giderek Bahar'ın giysisini almasını ister. Bunun zerine Merdan
Hacı'nun evine giderek giysiyi ister. Ne var ki gündüz annesinin uğradığından mis-
liyle fazla hakaret ve aşağılanmaya maruz kalır. Merdan bir müddet sakinliğini
korumaya çalışsa da sonunda dayanamaz ve Hacı İbrahim'i fena bir şekilde darp
ederek kaçar. Olaylar bu raddeye vardığı için artık Merdan'ın köyde kalmasına
imkn yoktur. Aynı gece Merdanların evine bir davetsiz misafir çıkagelir. Bu mi-
safir Bolşevik hareketlerine katıldığı için aranan, bu yüzden de saklanmak zorunda
olan Ermeni kökenli arkadaşı Suren'dir. Çok uzun yılların ardından yan yana gelen
iki arkadaş birlikte şehre; Gence'ye kaçmaya karar verirler. Böylelikle Merdan'ın
Bolşevik olma serüveni de başlamış olur.

Romanın "Hakaret" başlığını taşıyan bu birinci bölümünde betimlenen olay-
lar Marksizmin "Toplumsal ilişkileri ekonomik koşullar belirler" ilkesinin iyi bir
temsilidir. Sınıflar arasındaki keskin ayrılık ilk olarak iki ayrı sınıfa mensup ocuk
arasındaki ilişki üzerinden verilir. Hacı'nun oğlu Ağamecid kimsenin özel mülki-
yeti olmayan alelade bir dut ağacını dahi kendi mlkymşcesine sahiplenir ve
hem yetim hem yoksul olup bu sebeplerle de kendisine mukavemet edemeyecek
durumda olan Bahar'ın güçsüzlüğünü fırsat bilerek ona eziyet eder. Eserin daha
başlangıcında çocuklar üzerinden gösterilen sınıfsal kibir Karınca Hanım ile Hacı
İbrahim'in kurguya dhil olmasıyla birlikte daha da detaylandırılmış olur. Bu sınıf
atışması üzerine dayandırılan kurgunun betimlenişinde yazar sosyalist realizmde
Çok önemsenen propagandist söyleme sıklıkla müracaat eder: "Yalan söylüyorsun

ana Bahar'ın hatası büyük. Onun suçu fakirliktir, fakirlik. Bu devirde fakir olmaktan daha büyük suç var mı? Canın çıksın, düş, geber ama fakir olma!" (Paşayev, 2017: 24).

Merdan'ın arkadaşı Suren ile köyü terk etmesinin ardından romanın olay örgüsü köy ve şehir olmak üzere iki ana mekâna ayrılır. Yazar köydeki yaşananları hikâye ettiği bölümlerde sınıf çatışması ve toplumsal eşitsizlik konularına odaklanırken Bolşevik hareketin Azerbaycan'da yapılanma sürecini anlattığı şehir mekânlı bölümlerde ise kolektivizm ve dayanışma, devrimci harekete sadakat, dünya halklarının kardeşliği gibi kavramları öne çıkarır.

Romanda gösterilen sınıfsal sömürü ve adaletsizlik üzerine kurulu diğer bir toplumsal ilişki örneği de köylüler ile idareciler arasındaki ilişkidir. Üçüncü bölümden itibaren eserin köy mekânlı bölümlerinin ana konusu devlet yöneticilerinin ya da romanda sık sık nitelendirildiği şekliyle Müsavatçıların Bolşevik partizanları ele geçirmek için halka zulmetmeleridir:

Gence alayının ikinci bölümünden kaçan yedi askeri aramaya çıkan nahiye reisi öldürülünce Gence valisi katilleri yakalaması için kent savcısı Ağa Bey'i görevlendirir. Katilleri bularak vali tarafından yüksek mevki ile ödüllendirilmeyi arzulayan savcı ve beraberindeki heyet köylüleri dayaktan geçirir. Şüpheli olarak görülenler ahırlara tıklararak türlü eziyet ve işkenceye maruz bırakılırlar. Hatta bu işkenceler sebebiyle yaşamını yitirenler dahi olur.

Bu devir eserlerinde edebi faaliyette mühim bir ölçüt olan hümanizm prensibi sevgi-nefret karşıtlığına dayandırılır (Rzayev, 2010: 73). Köylülerin, işçilerin, partizanların devrim için verdikleri mücadele destansı bir surette tasvir edilerek okuyucuda sevgi duygusu uyandırılırken öte yandan feodal yapı, eski rejim ve burjuva sınıfının masum halkı sömürmesi ve onlara ettiği zulümler tafsilatlı anlatılarak nefret duygusu yaratılır. *Bir Gencin Manifestosu* adlı bu eserde de Paşayev yöneticilerin köylüyü işinden alıkoyduğunu, onların mallarını yağmaladığını, köy halkına her türlü şiddeti ve eziyeti reva gördüğünü en ince detayına varıncaya dek sayfalarca betimlemek suretiyle halk düşmanı olarak tanıttığı Müsavatçılara karşı okuyucuda nefret duygusu uyandırır.

Pozitif kahraman (olumlu kahraman) ve "mutlu son" kurgusu sosyalist realizm kuramının en önemli kriterleridir. Bu kuram çerçevesinde kaleme alınan eserlerde olay örgüsü hiçbir zaman hayal kırıklığıyla veya umutların boşa çıkmasıyla sonuçlanmaz. Komünizm uğruna verdiği savaşta her türlü tehlikeyi göze almış kahraman için vardığı sonuç iyi olmayabilir ancak yine de "ulu amaç" adedilen devrimci mücadele açısından bu; bir çeşit mutlu sondur. Dram türünde kaleme alınacak eserlerde dahi yazardan eserini mutlaka "olumlu dram" formunda kaleme alması istenir. Bu türdeki eserlerin sonunda olumlu kahraman ölür ancak komünizm mutlaka zafere ulaşır (Siniavski, 1967: 30). Paşayev'in *Bir Gencin Mani-*

festosu adlı eseri de kuramın belirlediği bu kurguyla kaleme alınmıştır. Eserin pozitif kahramanı Merdan devrim uğrunda pek çok tehlikeyi göze alır, ölümle burun buruna gelir ve eserin nihayetinde zafere ulaşır.

Sosyalist gerçeklik doğrultusunda kaleme alınan eserlerde her yönüyle idealize edilmiş pozitif kahramanın Bolşevik hareketiyle tanışma, parti programını, örgütlenme ve dayanışma prensiplerini öğrenme ve böylelikle sınıf bilinci kazanma süreci betimlenir. *Bir Gencin Manifestosu*'nda bu süreç romanın Şehir mekanlı bölümlerinde hikâye edilmektedir. Romanın Gence'de geçen bölümlerinde eserin başkişisi olan Merdan partinin gençlik rgt olan Komsomol teşkilatı ile Yoldaş Yahya vasıtasıyla tanışır, hemen akabinde yasak broşür dağıtmak gibi çok riskli bir görevi üstlenerek teşkilata ve devrim ideallerine olan bağlılığını ispatlar ve Azerbaycan ihtilale doğru sürüklenirken teşkilat sayesinde eriştiği sınıf bilinciyle kendi insanını, köylüsünü örgütlemeyi başarır. Bu riskli görevlerde kimi zaman hapse düşer kimi zaman ölümden döner. Böylelikle eser seyrinde zorlu devrim mücadelesinin türlü cefalarına katlanmış bir kahramana dönüşür.

Devrimci romantizm sosyalist realizm metodunun bir parçası olarak özellikle de Stalin devri Sovyet edebiyatı eserlerinde kullanılan bir yönelimdir. Bu yönelim Avrupa romantizminde olduğu gibi bireyle toplumu birbirinden ayırđırtmaz veya onları karşı karşıya getirmez. Devrimci romantizm gerçekçiliğe dayalı bir betimleme yerine pozitif kahramanların mübalağalı bir biçimde yüceltildiği, üslupla okuyucuyu coşturan, alkışlatan bir eğilimdir (Algl, 2020: 175). Bu kavram I. Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde sosyalist realizmin tanımını beş madde halinde kongre üyelerine sunan Leningrad parti sekreteri Andrey Shdanow tarafından Őöyle açıklanmıştır:

İki ayağı ile materyalist temele sağlamca basan edebiyatımız için yaşama yabancı hiçbir romantizm söz konusu olamaz; ancak yeni türden bir romantizm, devrimci bir romantizm söz konusu olabilir. Sosyalist gerçekçilik Sovyet edebiyatının ve edebiyat eleştirisinin temel yöntemidir. Ama bu, Őunu Őart koşar: Devrimci romantizm bütünleştirici bir eleman olarak edebiyat yaratımı içine girmeli, çünkü partimizin tüm yaşamı, işçi sınıfının tüm yaşamı ve onun kavgası, en sert, en uyanık çalışmanın en yüksek kahramanlık ve en geniş aırlarla bağlılığından ibarettir (Tunalı, 1976: 175-176).

Yukarıda verilen Shdanow'un demecinde de görüldüğü üzere devrimci romantizm yönelimi sosyalist realizm için önemli bir koşuldur. Bu kuram doğrultusunda kaleme alınan *Bir Gencin Manifestosu*'nda da Merdan'ın teşkilatla tanıřtđıđı ve Lenin'in önderliğinde bir Bolşevik partizana dönüştüğü kısımlarda bu yönelim açıkça görülmektedir:

Ertesi gün Yoldaş Yahya; Merdan'ı da Suren'i de fotoğrafçı Bağır'ın bodrumundaki gençlik toplantısına götürdü. Onlar ilk defa burada genç işçilerin mukaddes davasını öğrendiler. Ant içerek teşkilata kaydoldular. Toplantının

sonunda herkes ayağa kalkıp yüksek sesle “Enternasyonel” marşını okuyunca köylü gençler kendilerini yeni ve çok güçlü bir ordunun saflarında hissettiler. Şimdi onlar yıllardır aradıkları çıkış yolunu buldukları, kendi yoldaşlarına kavuştukları için sevinip ferahlıyor, kucaklayıp öpüşüyor yoldaş Yahya’dan bir şeyler soruyorlardı.

(...) Merdan yerinde duramıyordu, kalbi çarpıyordu. Kâh papağını eline alıp başına koyuyor, kâh ceplerini karıştırıp sanki bir şeyler arıyor; kâh kalkıp kâh oturuyordu. Ant içmek, işçi teşkilatının üyesi olmak için teşkilatın işleri için canını ortaya koymak istiyordu (Paşayev, 2017: 138-139).

Edebî eserin toplumun ideolojik eğitimi için bir araç olarak görüldüğü proletarya edebiyatında dünya halklarının kardeşliği ilkesine mutlaka yer verilir. *Bir Gencin Manifestosu*’nda bu temaya propagandist söylem eşliğinde değinilmiştir. Romanın daha giriş bölümünde Ermeni kökenli Suren, Merdan’ın en yakın dostu olarak okuyucuya tanıtılır. Eserinin kurgusal zamanını yıllarca süregelen Ermeni-Türk çatışmasının daha da hız kazandığı ve 30 bin Azerbaycan Türkünün Ermeniler tarafından katledildiği (Amanoğlu, 2004: 680) dönem olarak seçen yazarın eserin başkişisi Merdan’ın en yakın dostunu Ermeni kökenli olarak kurgulaması tesadüfi değildir. Ermeni Suren tiplemesi yaratmakla yazar öncelikle milliyet kimliğine hiç itibar etmediğini ve topluma sadece sınıf ideolojisinden yaklaştığını net bir şekilde ispatlamış olur. Bu ispatın arka planında yazarın devrin baskıcı ortamının etkisiyle “milliyetçi” damgası yemekten kurtulma çabası da yatıyor olabilir. Öte yandan yalnızca ideolojik ilkeler çerçevesinde değerlendirmek gerekirse Suren-Merdan yani Ermeni-Türk kardeşliği ancak “sosyalizmle mümkün olabilecek halkların kardeşliği” tezine hizmet eden bir tasvirdir.

Emekçi örgütlenme ve dayanışma kültürünün yerleşmesi gerekliliği sosyalist realizm temelli edebiyatta sıkça vurgulanır. *Bir Gencin Manifestosu*’nda bu gereklilik Rus işçi sınıfı üzerinden işlenir:

Yoldaşlar, biz şimdi Sovyet hükümetinin ne anlama geldiğine bir bakalım. Lenin göstermiştir ki Sovyet hükümeti işçiye fabrika, köylüye toprak, su, dirlik, düzen demektir. Sovyet hükümeti kardeşlik demektir. (...) Rehberimiz diyor ki cehalet Sovyet hükümetinin düşmanıdır. Yani bundan böyle büyükten küçüğe şehirden köye bir tane okumamış insan kalmayacak. Hükümet herkesi kolundan tutup okutacak, adam edecek. Her köyde bir okul açılacak. Fakir çocuklar da herkes gibi eğitim alacak. Bizlere yardıma gelen Rus kardeşlerimizden ders almamız. Devrim Rusya’yı ak günlere ulaştırdı, bizi de ulaştıracak (Paşayev, 2017: 287-288).

Devrimci ideolojiyi ve sınıf bilincini özümsemiş olarak takdim edilen Rus işçi sınıfı eserde yalnızca Azerbaycan halkına değil örneğin Avrupa seferine çıkan İran şahının Bakü durağında kendisini maruzatlarını bildirmek üzere bekleyen ancak şahın kayıtsızlığı neticesinde hüsrana uğrayarak eli boş dönen yurttaşlarına da bir

rnek olarak gösterilir. Şahın yurttaŐlarını umursamazlığının tasvir edildiği bölüm aynı zamanda Marksist-Leninist ideolojinin “Dünya iŐi sınıfı enternasyonelini kurma” ülküsüne de hizmet eder niteliktedir:

Ben demedim mi hata sizin kendinizde diye, ne zamandan beri Őah’tan merhamet umulur oldu. Zehirden Őifa olur mu? Őah ile hak hesap görmeyi gidin Rus iŐilerden ğrenin. Őah’ın büyüğü Nikolay’dı, parmağını salladığı zaman dünya silkeleniyordu. Gzn sevdiğim Rus iŐileri bakın ona neler yaptı. Halkın gücünün üstünde dünyada gç yoktur. BirleŐip düŐmana, Őah’a, eŐrafına karşı durmak yerine siz maruzata umut bağlıyorsunuz. Bunların, bu ensesi kalınların önünde eğildikçe sırtınıza daha çok binecekler Maruzat ne, Őah kim? Őah’ın kln göğe savurmak gerek (Paşayev, 2017: 235).

Eserin bütününde defaatle yazar Rus iŐi sınıfını sınıf kardeşliği ve iŐbirliđi kültürünün yerleŐmesinde bir referans olarak gösterir. Esasında bu referans yalnızca Mir Celal Paşayev’e veya yalnızca onun *Bir Gencin Manifestosu* romanına özgü değildir. BolŐevizm elbette Rus kökenli bir hareket olmakla birlikte milliyet temelli kimlik tanımının Őiddetle reddedildiği Sovyet toplumunda ve edebiyatında devrimin ve onu gerçekleŐtirenlerin Rus kökenli oluŐuna vurgu bu dönemde ideolojik kökenle tezat oluŐturur nitelikte bir geleneğe dönüŐmüŐtür.

Sosyalist realizm çerçevesinde kaleme alınan eserlerde yazardan okuyucunun eser kişilerinin yaŐamları, duyguları ve deneyimleriyle empati yaparak duygusal bağ oluŐturmasını amaçlayan bir kurgu yaratması beklenir. Devrimci romantizm yönelimi ile desteklenen böylesi bir kurguda böylelikle toplum ajite edilerek ideolojiye olan inanç ve sadakat pekiŐtirilir. Dönem ideolojisi ve ruhuyla kaleme alınmış Paşayev’in bu romanında da elbette ki dönemin sanatsal kaidesine uygun bir surette ajistasyon kurgusu yerleŐtirilmiŐtir. *Bir Gencin Manifestosu* romanında ideolojik ajitasyon eserin baŐ kiŐisi Merdan’ın küçük kardeŐi olan Bahar’ın trajik bir Şekilde sonlanan yaşam öyküsünün anlatımıyla sağlanır.

Merdan’ın küçük kardeŐi Bahar romanın baŐlangıcında Eles Bey’in kuzularını otlatan bir çobandır. Hacı İbrahim’in ailesiyle oluşan husumet neticesinde abisi Merdan köyü terk etmek zorunda kalınca ailenin geçimi daha da zorlaŐır ve nihayet annesi Suna Bahar’ı; ücret vermeseler de hiç değilse yiyecek yemek ve yatacak yer verirler düŐüncesiyle Askerbeyli Köyü’nde Kemfırsat Oğlu’na teslim eder. Türlü hakaret ve aŐađılanmalar eşliğinde avluyu süpüren, mala yollanan, tarlada çalışan, harman toplayan, yük taşıyan Bahar kendisine ocuk yemeği diyerek verdikleri azıcık aŐı yiyerek ve ahırın sekisindeki bir köŐeden ibaret olan yatağında 3-4 saat uyku çekerek yaşamını sürdürmeye çalışır. Ailesinden uzakta, sevgi ve Őefkat ihtiyacı içindeki küçük ocuk bir gün hayvanları otlattığı esnada bir ceylan yavrusuna denk gelir. Bu ceylan yavrusu yalnızlık hissi içindeki çocuğa iyi bir yoldaş olur. Bahar yavrunun elinden alınabileceğinden korktuğu için onu annesine götürüp teslim eder. Böylelikle Suna’nın evinde baktığı ceylan bir anda tüm köyün ilgi

odağı hâline gelir. Bu güzel ve sevimli yavru aynı zamanda köyün zorba efendilerinin de kıskançlığına sebep olmaktadır. Aşure günü köylülerin yas merasimini seyretmeye geldiğinde Suna'nın ceylanını gören İngilizlerin bölgedeki temsilcisi Mister, Yüzbaşı Yassar Latif aracılığıyla hayvanı elde etmeye çalışır. Suna, oğlunun büyük bir sevgiyle bağlandığı ceylanı İngiliz'e vermek istemez ancak dayatmalara karşı da elinden bir şey gelmemektedir. Sonunda İngiliz'in doğum günü şerefine hayvanı götürürlerken elinden kaçırmış gibi davranmak suretiyle ceylanı serbest bırakarak sorunun üstesinden gelir.

Abisinin ardından ceylanının da gidişi küçük çocuğu derinden yaralamıştır. Hayvanın kayboluşunun ertesi günü çalıştığı evden de kovulan Bahar hem ceylanını hem de abisini bulabilme umuduyla şehrin yolunu tutar. Şehrin tren garında İsfendiyar adlı biri ona kasap dükkanında çalışmayı teklif eder. Böylece Meşhedi Abbas'ın yanında Bahar'ın çok kısa bir sürede hazin bir şekilde sonlanacak şehir macerası başlamış olur.

Küçük çocuğun şehirdeki hayat şartları köydekenden daha da ağırdır. Meşhedi Abbas'ın tüm dükkân ve ev işlerini o yapar. Kasabın yardımcıları, ailesi, dostları, müşterileri herkes ona emir vererek işini yaptırır. Kış mevsiminde, çıplak ayaklarıyla kendisinden büyük sepetin içindeki sakatları satmaya çalışan çocuk kimi zaman yorgunluktan ayakta uyumaktadır. Zorlu kış günlerinden birinde Bahar'ın başına bir felaket gelir. Satamadığı işkembelerden birini kara bir köpek aniden elinden alıp kaçar. Kasaba dönüp olanları anlattığında Meşhedi Abbas Bahar'a inanmaz ve kışın en sert günlerinden birinde onu evden kovar. Kimsesiz yetim çocuk gidecek bir yeri olmadığı için Meşhedi'nin kapısına varıp ona defalarca yalvarır ancak kapı yine de kendisine açılmaz. Köhne çarık ve kısa bir elbiseyle yoğun kar yağışının altında kalan çocuk ısınmak için hamama sığınır ancak bu defa da hamamın sahibi, Bahar'ı elbiseleri çalan hırsız zannederek kovar. Küçük çocuk her ne kadar kendisinin hırsız olmadığını, ısınmak için girdiğini söylese de sözünü dinletemez. Soğuk kış gecesinde sığınacak bir yer bulamayan Bahar sonunda sokakta donarak can verir.

Bahar'ın sadece on yıl süren kısa yaşam öyküsü bu devir edebiyatındaki ajitasyon kurgusuna iyi bir örnektir. Yazar küçük çocuğun ölümüne kuşkusuz ideolojik olarak yaklaşır ve ölüm anını propagandist söylem eşliğinde tasvir eder:

Göğün belaları Suna'nın evlatlarına bir şey yapamazdı. Ancak yerlerden kalkarak göğün yedi katını geçen belalar Suna'nın evladını, Bahar'ı mahvetmişti. Suna'nın evlatları köyde, tabiatın koynunda, yılanlı tarlalarda büyüye de yerin belalarına, yerlerde yazılan amansız, vicdansız kanunlara, yazılmayan hudutsuz kanunsuzluklara katlanmayacaklardı. Çünkü yerin bütün belaları, hanların hırsı, beylerin öfkesi, askerlerin tokadı, zehirli kamçısı, güllesi, mollaların ölüm fetvaları, tacirlerin vicdansızlıkları sadece yoksullar için, Bahar gibiler

içindi. O zaman dünyanın ağası gç idi, gç ise iki Őeyden ibaretti: para ve mensubiyet (Paşayev, 2017: 183).

Sonuç

Bir Gencin Manifestosu Azerbaycan edebiyat tarihinde 1930'lu yıllar nesrinin en yüksek merhalesi olarak kabul edilir (Cavadov, 2011: 13). Bu yorum romanın 30'lu yıllar edebiyatının ideolojik yaklaŐımını bütünüyle yansıtın bir eser olduğunu ortaya koymaktadır. Yazar protest tavrını okuyucuya daha baŐlangıçta eserine verdiği ad ile yansıtır. Yine epigrafta geçen "Kalkın, güneŐ geliyor! Saadet güneŐi!" (Paşayev, 2017: 12) cümlesiyle Bolşevik devrimini saadet güneŐi olarak nitelemiŐ ve böylelikle eserindeki ideolojik yönü daha baŐlangıçta kati bir surette ortaya koymuŐtur. Azerbaycan'ı adım adım ihtilale götüren sebepleri sosyalist bir dünya görüŐü üzerinden hikâye eden yazar kurguyu iki geniŐ meknda oluŐturmuŐ ve böylelikle de ihtilal sürecini daha detaylı betimleme imknuna kavuŐmuŐtur. Roman; sınıf çatışması, ajitasyon kurgusu, sınıf bilinci, kolektivizm ve dayanışma, propaganda, kapitalizm eleştirisi, kahramanın idealize edilmesi, devrimci romantizm yönelimi, ideolojiye ve partiye bağlılık gibi sosyalist realizmin bütün kriterlerini barındırmaktadır.

İdeolojik yönünün yanı sıra esere ilişkin olarak üzerinde durulması gereken diğer bir husus da Türk kimliğine yönelik defaatle vurgulanan mesafeli tavidir. Yazar Rus, Ermeni gibi mill kimlikleri anarken Türk kimliğinden hiç bahsetmez. Romanda Stalin döneminin politik söylemine bağlı kalınarak "Azerbaycan Türkleri" veya "Türk" yerine "Azerbaycanlılar" tabiri kullanılır: "Biz Azerbaycanlıları geçmiŐte talan ettiler. İngiliz geldi, Osmanlı sopası baŐımızda oynadı, Almanlar burnunu soktu. DüŐmanlar yurdumuzu tekmeledi" (Paşayev, 2017: 288). Benzer bir Şekilde Müsavat hükümeti anılırken de Türk ifadesi geçmez. "Müsavat Hkmeti"nin yanı sıra "Yeni İslam hükümeti" veya "Müslüman hükümeti" olarak adlandırılır.

Türk kimliğine ilişkin olumsuz yaklaşım Msavatçuların Osmanlı ile olan bağının ifade edildiği kısımlarda da açıkça görülür. Örneğin nahiye reisinin katillerini öğrenebilmek için köye gelen idari heyetin üyelerinden biri Gence'den çağrılan Osmanlı askeri NeŐet ÇavuŐ'tur. NeŐet ÇavuŐ önüne çıkını kamçılayan, adamların üzerine çullanan, bütün köyü dayaktan geçirmeyi öneren zalim biri olarak tasvir edilir. Yine Lenin'in fotoğrafıyla yakalanıp idama mahkm edilen Bağır için dar ağacı hazırlandığı sırada; "Galiba Msavatçılar kendi ağalarından Osmanlı sultan ve paŐalarından yeni ceza usulleri öđrenmiŐti, onlardan başka bir Şey beklenmezdi zaten" (Paşayev, 2017: 267) cümlesiyle Osmanlı bir kere daha zalimliği ile betimlenir.

Eserde Müsavat aristokrasisi için "Allahsız eli kanlılar", "İslam'dan hicaptan konuŐan fesli canbazlar", "halkın felaketinden keyif alan, kazanç sağlayan nazırlar", "yıllardan beri acıkmuŐ, kudurmuŐ gibi ahalinin kanına susamıŐ canavarlar"

gibi çok sert ifadeler kullanılır. Aristokrasi-köylü /işçi karşıtlığı ile yansıtılan sınıf çatışması kurgusunun dışında eserde Msavatçılara getirilen en sert eleştiri vatani yabancılara sattıkları iddiasıdır. Bu iddia İngilizlerin Azerbaycan'daki temsilcisi olan Mister tiplmesiyle ortaya atılır. Eserde Mister, "beyleri, hanları korumak, kyllleri talan etmek, fakirlere divan kurmak" için gelmiş Msavatçılarının işbirlikçisi olarak betimlenir. Eserde Mister'e karşı duran tek kişi Suna'dır:

Suna hiddetini sözleriyle ifade etmek istiyordu. Bunların, ahaliye cellat kesilen bu yzbaşi ve görevlilerin işleri, cinayet gibi onun gözlerinin önünde duruyordu. Bir müddet bunlar halkı fesli paşalara, efendilere sattılar. Şimdi de İngilizlere satıyorlar. Sanki Suna vatanının, halkının başına gelen felaketleri kendi hayatında açıkça hissediyordu. Körpe bir çocuğun sevincini gölgeleyen bu canavar iştahlıları kim, ne zaman bizim ana topraklarımızdan kovacaktı? (Paşayev, 2017: 114).

Sovyet Dönemi Azerbaycan Edebiyatı'nda kadın hakları ve özgürlüğü temasına büyük önem verilmiştir. Eserlerde kadın teması, devrimden öncesi ve sonrası mukayese edilmek suretiyle ele alınır (Ehmedov, 2010: 151). Kadının iktisadi, sosyal ve manevi anlamda özgürlüğü sorununun ancak Sovyet yazarları tarafından hakıyla ele alındığını ifade eden Paşayev (Penah, 2014: 436) de eserlerinde kadın tiplmelerini bu bakış açısıyla tasvir eder. Bir Gencin Manifestosu'nun kadın kahramanı Suna tıpkı eserin olumlu kahramanı Merdan gibi bir dönüşüm geçirir. İki ocuğuyula yapayalnız yaşayan ve hayatın türlü cefalarına katlanarak yaşamını sürdürmeye alışan Suna eserin sonunda devrimci ruha sahip bilinçli bir kadına dönüşür. Suna'nın bu değişimi sosyalist realizmin kült eseri olarak kabul edilen Gorki'nin Ana adlı romanının kahramanı Pelageya Vlasova'yı anımsatır. Tıpkı Suna karakteri gibi Gorki'nin eserindeki Ana; Vlasova da hayatın tekmesini yemiş cahil bir kadın iken eserin sonunda bilinçli bir devrimciye dönüşür (Siniavski, 1967: 33).

Yukarıda alıntılanan bölümde yazar bir taraftan Suna'nın sınıf bilincine erişme sürecinde farkındalık kazanışını betimlerken bir taraftan da vatanın bağımsızlığı ve özgürlüğünün koruyuculuğu vazifesini kadın karakterine yükler. Çok darda kaldığı için Yusuf ile Züleyha tasvirli el işi halısını satmaya niyetlenen Suna onu Mister almak istediğinde; "İte atarım, yabancıya satmam!" diyerek reddeder. Burada el işi halıyı "vatan toprağı" ve Suna'yı da onun koruyucusu olarak değerlendirmek mümkündür. Şu halde yazara göre devrimci bilince erişmiş zgr kadın, vatanın bağımsızlığının ve özgürlüğünün de teminatı olacaktır.

Sosyalist geekilikle kaleme alınmiş eserlerin tümünde sınıf çatışması eserin temelini oluşturur. *Bir Gencin Manifestosu* da bu ereve dahilinde kaleme alındığı için yazarın köylü sınıfının karşısında konumlandırıdığı Msavatçuları eleştirmesi doğaldır. Bununla birlikte ideolojik tenkidin mübalağalı ifadesi romanın yayım-

lanma tarihi olan 1939 yılı düşünöldüğünde repressiyayı akla getirmektedir. Nitekim eserdeki kurguya ilişkin olarak edebiyat tarihçisi Prof. Dr. Bedirhan Ehmedov da bazı siyasi hadiselerin tahrif edildiğini belirtmektedir (Ehmedov, 2010: 155). Belki de yazar “Göygöl” şairi Ahmed Cevad’la aynı akibeti paylaşmamak adına Müsavatçılar böylesi mübalağalı ifadelerle yermiştir. Yazarın Stalin devri eserleri ile 1960 sonrası edebiyatında kaleme aldıklarını mukayese eden daha kapsamlı bir çalışma ile bu konunun aydınlatılması mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Algöl, Ali (2020). “Eleştirel Gerçeklikten Devrimci Romantizme Doğru Toplumcu Gerçekçilik Üzerine Bir Çalışma”. *Frankofoni*, 137: 171-179.
- Amanoğlu, Ebulfez (2004). “Bakü’de (Mart 1918) Ermenilerin Türettikleri Soykırım ve Edebiyattaki Yansımaları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20(60): 675-686.
- Cavadov, Teyyar Salamoğlu (2011). “Mir Celal Nesri Ehed Hüseyinov’un Tedkikatlarında”. *Mir Celal’in Bedii Nesri*. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Dadaşova, İlahe (2018). “Mir Celalın Hayatı Senedli-Bioqrafik Nesrin Menbelerinden Biri Kimi”. *Görkamlı yazıcı, adəbiyyatşünas alim və pedaqoq Mir Calalın 110 illiyinə həsr olunmuş Respublika elmi-nəzəri konfransının Materialleri (1 May 2018)*. Bakı: Elm ve Tehsil, 290-296.
- Eagleton, Terry (2002). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ehmedov, Bedirhan (2010). *Azərbaycan Edebiyyatı Tarixi II*. Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Slavyan Universiteti.
- Eken, Cengiz (2023). “Sosyalist Realizmin Marksist Estetikle Kökensel Bağ Üzerine Bir Değerlendirme”. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 7(2): 522-531.
- Faulkner, Neil (2017). *Halkların Rus Devrimi Tarixi*. Çev. Tuncel Öncel. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Figes, Orlando (2002). *Nataşa’nın Dansı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Hebibbeyli, İsa (2018). “Azərbaycan Edebiyatının Mir Celal Müellimi”. *Görkamlı yazıcı, adəbiyyatşünas alim və pedaqoq Mir Calalın 110 illiyinə həsr olunmuş Respublika elmi-nəzəri konfransının Materialleri (1 May 2018)*. Bakı: Elm ve Tehsil, 3-15.
- Oktay, Ahmet (1986). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Paşayev, Mir Celal (2017). *Bir Gencin Manifestosu*. Çev. Yurtseven Şen. İstanbul: Zengin Yayıncılık.
- Penah, Gülhani (2014). *Mir Celal’ın Elmi-Nezeri Görüşleri*. Bakı: Poeziya Günü Neşrlər Evi.

- Rzayev, Yaşar (2010). *Azerbaycan Romanı: Siyaset ve Milli Düşünce (1930-1955-ci İller)*. Bakı: Elm.
- Siniavski, Andrei (1967). *Sosyalist Realizm*. ev. S. Türker. İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.
- Tagızade, Leyla (2006). "Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci, Kavramı". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 7-24.
- Tunalı, İsmail (1976). *Marksist Estetik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Zelinski, Korneliy (1978). *Sovyet Edebiyatı*. ev. Funda Savaş. İstanbul: Konuk Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" erevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

ıkar atışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu alışma ile ilgili yazarın beyan ettiğı herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu alışmanın tm blmleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.